

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, АРХЕОЛОГІЇ ТА
КРАЄЗНАВСТВА

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

КОЗАЦЬКА СТАРШИНА ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – XVIII ст.: ГЕНЕЗА ТА ЕВОЛЮЦІЯ

Освітній ступінь	Доктор філософії
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітньо-наукова програма	Історія та археологія
Кількість кредитів	3
Рік підготовки, семестр	3 рік, 6 семестр
Компонент освітньо-наукової програми	вибірковий компонент
Дні занять	згідно з розкладом
Мова викладання	Українська
Консультації	щопонеділка 16.00–17.00, щовівторка 13.00 - 14.00 (201 кабінет, з можливістю дистанційної роботи на платформах ZOOM та Moodle).
Викладач	кандидат історичних наук, старший викладач Токарєв Сергій Анатолійович
Контакти	E-mail: tokarev-s-a@ukr.net

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальний курс «Козацька старшина Лівобережної України другої половини XVII–XVIII ст.: генеза та еволюція» включений до вибірових компонентів освітньої програми підготовки аспірантів спеціальності 032 «Історія та археологія» та є частиною блоку дисциплін, що представляють основи спеціальних галузей історичної науки, а також носить міждисциплінарний характер, маючи тісні сталі зв'язки з іншими фаховими дисциплінами.

Програма навчальної дисципліни складається з трьох змістових модулів: 1 – Джерела, історіографія, методологія та склад козацької старшини; 2 – Козацька старшина за доби Гетьманщини; 3 – Соціальний портрет козацької старшини.

Метою викладання навчальної дисципліни «Козацька старшина Лівобережної України другої половини XVII–XVIII ст.: генеза та еволюція» є ознайомлення здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня «доктор філософії» з основними джерелами, літературою та методологічним підґрунтям дослідження козацької старшини, вивчення зародження, генези та подальшої еволюції цієї елітарної верстви українського суспільства XVII – XVIII ст., удосконалення наукового аналізу процесів її походження, персонального складу, громадсько-політичної та соціогуманітарної діяльності, майнового становища; розвиток навичок наукового

аналізу, подальше формування вміння виявлення і опрацювання літератури та основних видів джерел з обраної проблематики, їх використання при написання наукових студій; виховання патріотизму, національної та громадської свідомості.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Шифр згідно ОНП	Компетентності
Інтегральна компетентність	Здатність продукувати нові знання, розв'язувати комплексні завдання та проблемив галузі професійної (історія та археологія), в тому числі науково-дослідницької та освітньої діяльності, що передбачає переосмислення наявних знань та професійних практик і створення нових.
Загальні компетентності (ЗК)	
ЗК 3	Здатність до вирішення актуальної наукової проблеми шляхом аналізу наявного наукового доробку та створення нових знань та методів для її розв'язання.
ЗК 4	Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї, формулювати та експериментально перевіряти наукові гіпотези, планувати, розробляти та реалізовувати дослідницькі та інноваційні проекти і програми.
ЗК 5.	Здатність демонструвати культуру наукового усного і письмового мовлення, презентувати наукові результати в міжнародному загальному, науковому і професійному середовищі державною та іноземною мовами.
ЗК 6.	Здатність до використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, комп'ютерних засобів та програм для реалізації своєї дослідницької діяльності.
ЗК 8.	Здатність до неупередженого сприйняття та аналізу існуючих наукових ідей та концепцій, об'єктивної оцінки власних наукових здобутків, до критичності і самокритичності.
ЗК 9.	Здатність до саморозвитку та самовдосконалення.
Фахові компетентності (ФК)	
ФК 2.	Здатність до пошуку, отримання доступу до джерел інформації шляхом використання облікової документації архіву та музею, бібліотечного каталогу, новітніх ІКТ-ресурсів для формування джерельної бази дисертаційного дослідження.
ФК 3.	Здатність до критично-оцінювального ставлення до різних типів історичних та археологічних джерел, їхнього широкого використання для написання дисертаційного дослідження.
ФК 4.	Здатність інтерпретувати результати наявних наукових досліджень, проводити їх коректний аналіз та узагальнення.
ФК 5.	Здатність до опанування наукової термінології, вільного оперування нею у власній науковій діяльності.
ФК 6.	Здатність до використання сучасних методів та методологічних практик історичного та археологічного досліджень для комплексного вивчення дослідницького об'єкту та максимальної реконструкції відповідного історичного зрізу.
ФК 7.	Здатність презентувати результати наукових досліджень з історії та археології в усній і письмовій формі з урахуванням галузевої специфіки відповідно до національних та міжнародних стандартів.
ФК 9.	Здатність до постановки та вирішення нових проблем в галузі історії та археології, запровадження результатів інноваційної діяльності до наукового обігу та їх широкої популяризації.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	л	пр	с/р	Всього
Модуль I				
Джерела, історіографія, методологія та методика дослідження козацької старшини	4	2	8	14
Структура козацької старшини	4	4	8	16
Разом за I модуль	8	6	16	30
Модуль II				
Козацька старшина за доби Української національної революції середини XVII ст.	2	—	6	8
Козацька старшина за доби Руїни	2	--	6	8
Козацька старшина в умовах обмеження автономії Гетьманщини	—	2	5	7
Козацька старшина в умовах ліквідації Гетьманщини	--	2	5	7
Разом за II модуль	4	4	22	30
Майнове становище козацької старшини	1	2	5	8
Патронально-клієнтарні відносини у середовищі козацької старшини	1		6	7
Освітні стратегії козацької старшини	1	1	5	7
Культура і побут козацької старшини	1	1	6	8
Разом за III модуль	4	4	22	30
Всього	16	14	60	90

Тематика практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Модуль 1		
1	Історіографія історії козацької старшини	2
2	Урядова старшина Української козацької держави	2
3	Неурядова старшина Української козацької держави	2
Модуль 2		
4	Козацька старшина наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.	2
5	Козацька старшина у другій половині XVIII ст.	2
Модуль 3		
6	Майнове становище козацької старшини	2
7	Духовна культура козацької старшини	2
Усього годин практичних занять		14

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

- Гуржій О. І., Чухліб Т.В. Гетьманська Україна. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. («Україна крізь віки». Т. 8).
- Дядиченко В.А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України в кінці XVII – на початку XVIII ст. Київ: Видавництво АН УРСР, 1959. 532 с.
- Заруба В. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у

1648–1782 рр. Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2007. 380 с.

Кривошея В. Генеалогія українського козацтва: нариси історії козацьких полків. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2004. 391 с.

Кривошея В. Козацька еліта Гетьманщини. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2008. 452 с.

Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини: Енциклопедія. Київ: Стилос, 2010. 792 с.

Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Неурядова старшина Гетьманщини. Київ: Стилос, 2009. 432 с.

Кривошея В.В. Українська козацька старшина. Ч. 1. Реєстр урядників гетьманської адміністрації: Вид. 2-е, доповнене, уточнене і виправлене. Київ, 2005. 259 с.

Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Киев: Типография тов-ва Г.Л. Фронцкевича и К^о, 1908. Т. 1. 8; 519 с.

Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Киев: Типография тов-ва Г.Л. Фронцкевича и К^о, 1910. Т. 2. 720 с.

Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Киев: Типо-Литография «С.В. Кульженко», 1912. Т. 3. 824; 24 с.

Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Киев: Типо-Литография «С.В. Кульженко», 1912. Т. 4. IV; 832; 26 с.

Модзалевський В. Малоросійський родословник. Київ, 1998. Т. V. Вип. 1. 96; 2 с.

Модзалевський В. Малоросійський родословник. Київ, 1998. Т. V. Вип. 2. 96 с.

Модзалевський В. Малоросійський родословник. Київ-Санкт-Петербург: Видавництво ВІРД, 2004. Т. V. Вип. 3. 80 с.

Модзалевський В. Малоросійський родословник. Київ-Санкт-Петербург: Видавництво ВІРД, 2004. Т. V. Вип. 4. 80 с.

Модзалевський В. Малоросійський родословник. Київ-Санкт-Петербург: Видавництво ВІРД, 2004. Т. V. Вип. 5. 100 с.

Панашенко В.В. Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII–XVIII ст.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1995. 211 с.

Gajesky G. The Cossak Administration of the Hetmanate. Cambridge, Massachusetts, 1978. Volume One. P. 1–395; Volume Two. P. 396–790.

Допоміжна література:

Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. Київ: Либідь 1993. 288 с.

Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVII ст. Київ: Наукова думка, 1969. 222 с.

Борисенко В. Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України у другій половині XVII ст. Київ: Наукова думка, 1986. 263 с.

Голобуцький В. Запорозьке козацтво. Київ: Вища школа, 1994. 539 с.

Гуржій О. Іван Скоропадський. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2004. 312 с.

Когут З. Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини. 1760–1830. Київ: Основи, 1996. 299 с.

Костомаров М.І. Богдан Хмельницький. Дніпропетровськ: Січ, 2004. 843 с.

Кривошея І.І. Неурядова старшина Української козацької держави (середина XVII – 80-ті роки XVIII ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Київ: Інститут історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2014. 40 с.

Кривошея І.І. Неурядова старшина Української козацької держави (XVII – XVIII ст.): монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2014. Т. 1. 616 с.

Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. Львів: Світ, 1990. 428 с.

Крупницький Б. Гетьман Данило Апостол і його доба. Київ: Україна, 2004. 288 с.

Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба. Київ: Україна, 2003. 240 с.

Лазаревский А. Описание Старой Малороссии: Материалы по истории заселения, землевладения и управления. Киев: Типография К.Н. Милевского, 1888. Т. 1. Полк Стародубский. 470 с.

Лазаревский А. Описание Старой Малороссии: Материалы по истории заселения, землевладения и управления. Киев: Типография К. Н. Милевского, 1893. Т. 2. Полк Нежинский 522 с.

Лазаревский А. Описание Старой Малороссии: Материалы по истории заселения,

землевладення и управління. Киев: Типография К.Н. Милевского, 1902. Т. 3. Полк Прилуцкий. 426 с.

Липинський В. Твори. Історична секція. Участь шляхти у великому українському повстанні під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Філадельфія, Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1980. Т. 2. ХСVII; 637 с.

Липинський В. Твори. Історична секція. Україна на переломі (1657–1659): Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. Філадельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1991. Т. 3. LXX; 346 с.

Милорадович Г.А. Родословная книга черниговского дворянства. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургская Губернская Типография, 1901. Т. 1. Ч. 1, 2. V; 114; 646 с.

Милорадович Г.А. Родословная книга черниговского дворянства. Санкт-Петербург: С-Петербургская Губернская Типография, 1901. Т. 2. Ч. 3, 4, 5, 6. 406; 33; 316; СІХ с.

Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Нью-Йорк; Київ; Львів; Париж; Торонто, 2001. 464 с.

Окиншевич Л. Генеральна старшина на Лівобережній Україні XVII–XVIII вв. *Праці Комісії для вивчення історії західно-руського та українського права*. Київ, 1926. Вип. 2. С. 84–175.

Окиншевич Л. Значне військове товариство в Україні-Гетьманщині XVII–XVIII ст. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Праці історично-філологічної секції. Мюнхен, 1948. Т. СLVII. 230 с.

Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII вв. Ч. I. Генеральна рада. *Праці Комісії для вивчення історії західноруського та українського права*. Київ, 1929. Т. 6. С. 253–425.

Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII вв. Ч. 2. Рада старшини. *Праці Комісії для вивчення історії західно-руського та українського права*. Київ, 1930. Т. 8. С. 1–352.

Павленко С. Іван Мазепа. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2003. 416 с.

Павленко С. Оточення гетьмана Мазепа: соратники та прибічники. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 602 с.

Панашенко В. Бунчукові товариші. *Київська старовина*. 1997. № 5. С. 24–40.

Панашенко В. Бунчукові, військові і значкові товариші в Гетьманщині. *«Істину встановлює суд історії»*: Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. С. 291–347.

Панашенко В. Військові товариші. *Київська старовина*. 1998. № 3. С. 166–174.

Панашенко В. Знатне військове товариство. *Україна в Центрально-Східній Європі*: Студії з історії XI–XVIII століть. Київ: Інститут історії України НАН України, 2000. Вип. 1. С. 400–416.

Панашенко В. Значкові товариші. *Київська старовина*. 1999. № 4. С. 126–141.

Панашенко В. Полкове управління в Україні (середина XVII–XVIII ст.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1997. 74 с.

Путро О.І. Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.): Монографія: в 2-х частинах. Київ: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2008. Ч. I. 240 с.

Путро О.І. Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.): Монографія: в 2-х частинах. Київ: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2008. Ч. II. 288 с.

Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет. Київ: Либідь, 1993. 504 с.

Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с. («Україна крізь віки». – Т. 7).

Українське козацтво: Мала енциклопедія. Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. 568 с.

Яковлева Т. Гетьманщина у другій половині 50-х років XVII ст.: причини і початок Руїни. Київ: Основи, 1998. 447 с.

Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: від Переяславської Ради–2 до Андрусівської угоди (1659–1667). Київ: Основи, 2003. 644 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

Бібліотека ім. В. Вернадського. <http://www.nbuv.gov.ua/>

Бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т.Шевченка <http://lib-gw.univ.kiev.ua/>

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського <http://www.gilan.uar.net/nasu/hiuass.html/>

Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії. Режим доступу: <http://history.vn.ua/book/>.

Український історичний журнал. Режим доступу: <http://www.history.org.ua>

Український журнал. Режим доступу: <http://ukrzurnal.eu>

Громадський проект «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт». Режим доступу: <http://likbez.org.ua/uk>

«Навчальні матеріали онлайн. Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/kulturologiya/>

ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Здобувач має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Здобувач зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших здобувачів і викладача;
- під час аудиторних занять додержуватися правил з техніки безпеки у навчальній аудиторії.

Політика щодо дедлайнів та перекладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (наприклад, довідки).

Навчання з елементами дистанційної освіти можливе через мережу Інтернет за погодженням з викладачем лише у випадках поважної причини відсутності здобувача.

Політика щодо академічної доброчесності. Здобувачі керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>)). Підготовка завдань з використанням інформаційних джерел без посилань на них є плагіатом і несе академічну відповідальність.

Мобільні пристрої на практиці використовуються тільки з дозволу викладача.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, взаємоповаги.

Розподіл балів

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на лекційному занятті	10	1	10
Робота на практичному занятті	7	7	49
Самостійна робота	2	8	16
Залік	1	25	25
Усього:			до 100